

קונטרס משלוח מנות

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"ז

בעזה"ת
ליקט וערך
י.ח. בלומנטל

ירושלים, כסלו תשנ"ג

בהוצאת מכון שער המשפט

בסיוע משרד הדתות

בהוצאת מכון שער המשפט

ת.ד. 50473 ירושלים

טלפון: 371274

דברי פתיחה

אודה ה' בכל לבב על שזיכני שוב להוציא לאור עולם חוברת בענייני הלכה, והפעם בדיני משלוח מנות. רבות הן השאלות בעניינים אלו ובחסדי ה' ליקטתי ואספתי את הדברים באופן ברור ומסודר למען ירוץ הקורא בו. לא התיימרתי לפסוק כאן הלכה למעשה, אלא רק לעורר לב המעיין לדברים הנידונים. בדרך כלל השתדלתי להביא את הכרעתו של המשנה ברורה בכל נושא. בנושאים בם לא דן המשנה ברורה הבאתי רק את דברי המפרשים והפוסקים שדנו בדבר.

תודה מעומקא דליבא נתונה להגאון הרב ברוך רקובר שליט"א שהקדיש מזמנו היקר כדי לעבור על הדברים ואף העיר את הערותיו בטוט"ד. הדברים מובאים בפנים כל הערה במקומה, דבר דבור על אופניו.

ברכה בפני עצמה קובעת לה ישיבת קול יעקב המעטירה בה זכיתי לגדול ולהתחנך, ולעומד בראשה מרן הגאון האדיר הרב יהודה עדס שליט"א אשר ביראתו הקודמת לחכמתו משקיע כל כוחותיו להחדיר תורה ויראה בבני הישיבה שיחיו. כמו"כ ברכת תודה לאחיו הרב דניאל עדס שליט"א שאינו חוסך כל מאמץ ונושא במרץ בעול החזקת הישיבה.

ברכות חמות להורי היקרים שגדלוני וחנכוני לתורה ויראה כיד ה' הטובה עליהם ועשו כל שביכולתם כדי שיזכו יוצאי חלציהם לעסוק בתורה ולעשות רצון ה' בלבב שלם, מתוך טוהר הלב וזוך הנפש. שמחה מיוחדת היא לי להזכיר כאן את סבי וסבתי הר"ר

אלעזר אייזדורפר הי"ו ורעייתו בת' תחי' על שהיו לי
לאחיעזר ולאחיסמך בכל מצב, יאריך ה' ימיהם בטוב
ובנעימים, "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו"
(תהלים צ"ב) וירונו נחת מכל יוצאי חלציהם.

ואסיים בתפלה לה' שיזכני הלאה לעסוק בתורה
ולהעלות על הכתב עוד כהנה וכהנה דברי תורה והלכה.
יתן ה' כח ובריאות לרעייתי מרת רות רבקה תחי', שלי
ושלכם שלה, אשר לא חוסכת מעצמה כל עול ומאמץ
כדי שאוכל לעסוק בתורה מתוך הרחבה ויישוב הדעת.
יה"ר שיזכנו ה' לרוות רוב נחת דקדושה מבננו היקר
אברהם יששכר דב נ"י ובתנו שיינדל לאה תחי' ונזכה
לגדלם ולחנכם על דרך התורה והיראה הצרופה.

ברכות מעומקא דליבא למפעל הגדול והחשוב "מכון
שער המשפט" שנדבם ליבם להו"ל חוברת זו בנוי
ובהידור. ישלם ה' שכרם ויזכם להגדיל תורה
ולהאדירה.

תוכן העניינים:

- א. המקור לדין משלוח מנות.....ה
- ב. טעמי המצוה.....ו
- ג. החייבים במשלוח מנות.....ט
- ד. מה ישלח.....יג
- ה. שיעור המנות.....כב
- ו. זמנה של המצוה.....כב
- ז. טעמים מדוע אין מברכים על מצות
משלוח מנות.....כד
- ח. דין אם מותר לאכול לפני ששולח....כט
- ט. דין אם צריך לשלוח ע"י שליח.....כט
- י. למי ישלח.....לב
- יא. האם יצא ידי המצוה כשהמקבל
מחל.....לה

א. המקור לדין משלוח מנות.

מקור הדין הוא במגילת אסתר פרק ט' פסוקים י"ט-כ"ב: על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו. ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים כו' לקים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה... לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו.

וכתב בספר מנות הלוי על מגילת אסתר פרק ט' פסוק כ': כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל וז"ל הזכיר כי כולם הקרובים והרחוקים עשו יום משתה ושמחה אחר אסיפתם ולא עשו אותו יום טוב כי לא היו ימים טובים לישראל כי אם אשר כתב משה אליהם, אמנם היהודים הפרוזים כשראו שבני המדינות עושים אותו יום משתה קבעוהו הם ג"כ יום משתה ושמחה והוסיפו לעשותו יום טוב ומשלוח מנות ואחשוב שזה היה לפי שהם היו יושבים בבתי החצרים אשר אין להם חומה סביב והיו יותר מעותדים למקרה ופגע מאנשי המדינות שהיו בעיר בצורות חומה גבוהה דלתים ובריה, ואז כתב מרדכי לכל היהודים שיקיימו מה שהתחילו לעשות בשנה ההיא שיעשו אותו בכל שנה ושנה כל אחד בזמנו העיירות ובני הכפרים בי"ד ובני הכרכין ושושן בט"ו, עי"ש.

כתב הארחות חיים (לוניל) הל' מגילה ופורים אות כ"ז: י"ט לא קבלו עליהו כלומר עשיית מלאכה מפני שהיו

רובם עניינים מפני הגלות והיתה גזרה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה.

ב. טעמי המצוה.

א. כתב בספר מנות הלוי, אסתר ט, כ: והה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וכו' ומשלוח מנות איש לרעהו כמו שהיה ענינם כאיש א' להקהל כל אחד עם חבירו היפך איש צר ואויב לשון רמיה האומר עם אחד מפוזר, עכ"ל.

ב. הב"ח בסימן תרצ"ה ד"ה "וצריך" כתב, וז"ל: ולעד"נ בטעם מנות ומתנות אלו שהוא כדי שתהא השמחה כוללת שמחת עבודת יוצר הכל והם המתנות לאביונים וג"כ כוללת שמחת האדם עם אוהביו וריעיו והם המנות ובהיות שהתשועה בפורים היתה כוללת שתי תשועות האחת שנפרע לנו מכל צרינו ונקם נקמתינו שנית שהושיע לנו עד שלא נפקד מאתנו איש והם באמת שתי מתנות טובות כו' וע"כ לזכר אלו ב' מתנות תקנו לנו חכמינו ז"ל בין בשמחת עבודת היוצר ובין בשמחת האדם עם אוהביו וריעיו ליתן מידו ומהונו שתי מתנות לזכר ב' תשועות אלו וכו' המצוה לשלוח ב' מנות לרעהו הטוב להיות שמח ושש עמו על שתי תשועות אלו כנזכר ישמע חכם ויוסף לקח, עכ"ל.

ובתרומת הדשן סי' קי"א כתב: דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא, עכ"ל.

כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' מגילה הל' ט"ו: כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר

תמצא ידו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד וכל המרבה לשלוח לרעים ה"ז משובח, עכ"ל.

ודייק בקונטרס חנוכה ומגילה להגר"ח א טורצ'ין זצ"ל, בעמ' נ', וז"ל: מדכלל מצות משלוח מנות בהאי הלכתא דכיצד חובת סעודה זו, משמע מתוך לשונו דעצם מצות משלוח מנות שייך לחובת הסעודה, וכך היא חובתה של סעודה לאכול ולשלוח מנות, עכ"ל.

כ' בשו"ע או"ח סי' תרפ"ח סעיף ו': יום חמשה עשר שחל להיות בשבת אין קורין המגילה בשבת וכו' ואין עושין סעודת פורים עד יום אחד בשבת עכ"ל. אבל, מביא שם המג"א בס"ק ח' בשם תשובת מהר"ל חביב סי' רל"ב שבכהאי גוונא כן יעשו את הסעודה בשבת וגם משלוח מנות בשבת "כי המנות הם מהסעודה" ע"ש.

וכן מבואר במאירי, מגילה ה א ד"ה "וסעודת פורים", שנתן טעם להא דאין עושין לשחל פורים בשבת סעודת פורים בשבת משום דמשלוח מנות נדחה ווביאר שם הר"מ הרש"ר זצ"ל בהערה 235 דנדחה מטעם איסור הוצאה, מבואר דס"ל להמאירי דמשלוח מנות שייך לסעודה.

וכן דעת הכלבו בסימן מ"ה: וסעודת פורים וכו' והטעם שאין עושין אותה בשבת דלא מצי לקיומי ומשלוח מנות ובירו' נותן טעם אחר וכו', עכ"ל. וכ"כ בארחות חיים דין סעודת פורים אות ל"ו.

אבל דעת הקרבן נתנאל בפ"ק דמגילה סימן ז' אות ד'

שאת הסעודה לא יעשו בשבת ומ"מ משלוח מנות ישלח בשבת. וכתב בקונטרס חנוכה ומגילה הנ"ל בעמ' נ' דאף הקרבן נתנאל מודה שמצות משלוח מנות שייכת לסעודה, רק ישנה סיבה צדדית שאין עושין את הסעודה בשבת כמבואר בירושלמי, אבל משלוח מנות שאפשר לעשותו בשבת, לא דחינן.

ד. בספר בשבילי ההלכה עמ' קס"ד הביא בשם ספר דרך פקודיך (להגר"א מדינוב) מל"ת ט"ו שכתב (וע"פ דברי החינוך במצוה ט"ו בבארו שורש המצוה שלא להוציא מבשר הפסח חוצה המבואר בשמות י"ב מ"ו) וז"ל: משרשי מצוה זו לזכור ניסי מצרים, ומפני שנעשינו אדונים באה המצוה עליו שיהא נאכל במקום החובה ולא נוציאהו לחוץ כדרך מלכי הארץ שכל המוכן להם נאכל בהיכלם ברוב עם שלהם, ודלת הארץ בעת יכינו סעודה ישלחו ממנה לחוץ לרעיהם לפי שהוא חידוש אצלם. ולפי"ז תמצא טעם למה תיקנו משלוח מנות בפורים. דהנה משום כך לא תיקנו לומר הלל בפורים, דביציאת מצרים יצאו לחירות לגמרי ושפיר יצדק עבדי ה' ולא עבדי פרעה, משא"כ בפורים גם אחר ישועה עדין עבדי אחשורוש אנחנו וכמ"ש במגילה י"ד. ובזה יונח דביציאת מצרים נצטוו שלא להוציא הבשר חוץ לחבורה, להורות דכבר הם בני מלכים בפני עצמם בלי שום שעבוד, ע"כ אין לשלוח את המנות חוצה כדרך המלכים, משא"כ בפורים לא היה חירות רק ישועה, ועדיין נשארו עבדי אחשורוש, והפליא השי"ת ניסיו גם בימי ענים ומרודם וכו' לזכר זה צוו אדרבה לשלוח מנות להורות הפלא הגדול שזה נס גדול, עכ"ל.

ה. בספר ילקוט מעם לועז, אסתר ט' כ"ה עמ' רע"ד כתב בשם ר"ח פלאג'י: ששליחת דורון הוא כמו שאילת שלום שהדין הוא שבתשעה באב שאסור בו בשאילת שלום אסור גם לשלוח דורון וזהו שרומז הכתוב במקום האבל והיגון נתקן לשמוח ולשלוח מנות איש לרעהו.

ג. החייבים במשלוח מנות.

זכרים בני חורין גדולים- חייבים בה כבשאר מצוות. נשים- כתב הרמ"א בסימן תרצ"ה סעיף ד' דחייבות. על דבריו אלו כתב הפר"ח שם: ואשה חייבת כו' אין דין זה מחזור דאיש כתיב ולא אשה, עכ"ל. ותירץ הקרבן נתנאל בפ"ק דמגילה סימן ז' אות ט' דמ"מ נשים חייבות כיון שאף הן היו באותו הנס. והשבות יעקב, חלק א' סי' מ"ה יישב ע"פ מה דאמרי' בקדושין ל ב: "איש אמו ואביו תיראו" אין לי אלא איש אשה מניין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ מה ת"ל איש איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה, ע"כ מהגמ' שם. וא"כ הכא נמי הא כתיב "קימו וקבלו" לשון רבים, א' האיש וא' האשה ולמה נאמר "איש לרעהו", שהאיש סיפק בידו לעשות, עכת"ד. וע"ע בשע"ת סי' תרצ"ה סק"ט מ"ש בזה.

ובשו"ת חת"ס סי' קצ"ו דחה דבריו וז"ל: מ"ש קימו וקבלו הוא לשון רבים לא נ"ל דהאי איהודים קאי שכלל היהודים קבלו לעשות אשר החלו וכו' אבל לא היה צריך לזה דבלא"ה יפה כ' קרבן נתנאל דהשוה אשה לאיש

במצות פורים שהן הי' באותו הנס ורק [קשה- בינה לעיתים] איש כתיב ולזה י"ל אשה אין סיפוק בידה לעשות וכו', עכ"ל.

ובהמשך דבריו דחה, דטעם זה ד"אין סיפוק בידה לעשות" לא שייך בענין משלוח מנות, עיי"ש. ולכן תירץ: אלא י"ל מטעם אחר כיון שמזונות אשה על בעלה מן התורה להרמב"ם וכו' נמצא לפי"ז היא סמוכה על שולחן אחרים מסתמא ומשו"ה כתיב איש אבל אם אינה סמוכה כגון אלמנה חייבת כנ"ל, עכ"ל. ובסו"ד תלה זאת בנידון אם הסמוך על שולחן אחרים חייב במשלוח מנות, עיי"ש.

כתב המגן אברהם בסי' תרצ"ה ס"ק י"ד: ואשה חייבת. לא ראיתי נזהרין בזה ואפשר דדוקא באלמנה אבל אשה שיש לה בעל בעלה משלח בשבילה לכמה בנ"א ומ"מ יש להחמיר, עכ"ל. וכ"כ הח"א כלל קנ"ה סל"ג. וכן הכריע המ"ב בסימן תרצ"ה ס"ק כ"ה.

בערוך השולחן סי' תרצ"ה סי"ח כ' וז"ל: וכל הנשים חייבות בשילוח מנות ובמתנות לאביונים ואפי' יש לה בעל אינה נפטרת בשל בעל דזהו מצוה דרמי עליה, עכ"ל.

קטנים- כתב בספר "אדר ופורים" ומאת הרב יואל שוורץ שליט"א) סימן י"ד פרק ג' סעיף ג' דכיון שישנו חיוב לחנכם במצוות יתנו להם מנות כדי לשולחם. ובפמ"ג באשל אברהם סי' תרצ"ה ס"ק י"ד כתב: ויראה קטנים מחנכין בכל חינוך אף בדרבנן, עכ"ל. ובשו"ת קנין תורה ח"א סי' קל"ב אות ב' השיג על כך וז"ל: דזיל בתר טעמא כל החינוך שיעשה כמו"כ כשנעשה גדול וענין הרעות

ואהבה ששולח מנות מאשר לו לרעהו משא"כ הקטן
האיך יתחנך במה ששולח משל אביו שיתרגל מזה
לשלוח כשיגדל מאשר יגע בזיעת אפו כו' וע"כ ד' הפמ"ג
צ"ע ואצלינו מתחנכין הקטנים ע"י שנושאים
ומביאים המש"מ שההורים ישלחו ע"י, עכ"ל.

וראיתי מי שכתב דבקטן הסמוך על שולחן אביו חייב
אביו לספק לו מנות לצורך קיום המצוה, משא"כ גדול
הסמוך על שולחן אביו, לפי דעה אחת באחרונים פטור
כי אין לו רכוש לעצמו ואף אביו לא חייב לחנכו.

אבל - כ' הטור בסימן תרצ"ו בשם מהר"ם מרוטנבורק
דאבל חייב במשלוח מנות. [ועיין בברכת אליהו להגר"ב
רקובר שליט"א, או"ח סימן תרצ"ו סק"ג שתמה מדוע
כ' זאת השו"ע (סי' תרצ"ו ס"ו) בשם "יש מי שאומר",
הלא אין מי שחולק על זה. ואמר לי הגר"ב רקובר
שליט"א בע"פ שמצינו כמה פעמים שכ' בשו"ע "יש מי
שאומר" אע"פ שאין מי שחולק על כך.

מביא הבה"ט בסי' תרצ"ו סק"ט בשם ס"ח תשי"ג דתוך
ז' לא ישלח מינים של שמחה. וכ"כ הח"א כלל קנ"ה
סל"ז. וכן הכריע המ"ב בסי' תרצ"ו סק"יז, י"ח.
עוד הביא הבה"ט שם, דדעת שכנה"ג דאבל תוך ז' פטור
לגמרי ממשלוח מנות ואילו אחר ז' ישלח בצינעא לא'
מקרוביו או לעני.

עני - כ' בדרך החיים, דיני משלוח מנות סעיף א', וכן
בפר"ח סי' תרצ"ה אות ד' ובב"ח בריש סימן תרצ"ד
דאפי' עני המתפרנס מן הצדקה חייב במשלוח מנות.

ד. מה ישלח.

א. במס' מגילה ז א איתא: תני ר' יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד. ופירש"י בד"ה מנות: מיני מעדנים.

כתב הר"ן במס' מגילה (ודף ג ב מדפי הרי"ף) ד"ה "ומשלוח מנות" וז"ל: היינו מיני מאכל ומשתה לעשירים ולאביונים די לכל אחד במתנה אחת שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול, עכ"ל.

כ' הרמב"ם בפרק ב' מהל' מגילה הל' ט"ו: וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו שנא' ומשלוח מנות כו', עכ"ל. והוסיף בתרומת הדשן סי' קי"א דשתיה בכלל אכילה.

אבל במקראי קודש ולהגרצ"פ פרנק זצ"ל (ל) עמ' קמ"ח דייק מפי' ר"ח דמשקה לא חשיב מנה, עיי"ש. וכ"כ בספר זר אהרן סי' י"ז דלדעת ר"ח, הרמב"ם והשו"ע משקה לא חשיב מנה, עיי"ש. וטען הגר"ב רקובר שליט"א דראיתו מדברי הרמב"ם אינה מוכרחת.

כתב בערוך השולחן, או"ח סי' תרצ"ד סי"ד דכששלח ב' חתיכות ממין אחד אינו מועיל. אבל בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סי' ס"ה נוקט דלדעת הרמב"ם יצא. וכן כתב בספר בשבילי ההלכה עמ' קס"ה בשם קרבן מנחה למהר"י חאגיז סימן שפ"ה.

ב. יש מי שכתב שראוי להדר לשלוח מאכלים שיאכלו בסעודת פורים.

לפי"ז כ' הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספר מועדים וזמנים חלק ב' סימן קפ"ו דמסתבר שאם שולח מאכלים כבושים או מעושנים המשומרים בקופסאות שימורים

יוצא ידי חובתו.

בברכי יוסף סי' תרצ"ה אות ד' כתב וז"ל: עיקר המצוה שיהיה המנות יקרות הערך ועריבות. שדה יהושע מגילה דף טו"ב בשם מהראנ"ח, עכ"ל.

ובתשובות והנהגות מאת הגר"מ שטרנבוך שליט"א כרך ב' חאו"ח סי' שנ"ד כתב וז"ל: שלמפרשים מטעם ריעות תלוי בנותן שמגלה ריעות במנה חשובה אצלו ואם הטעם שיהיה למקבל ברוח סעודת פורים אז תלוי ולפי החשיבות (-י.ח.ב.) למקבל ולמעשה ראוי להחמיר כשתי הדיעות, עכ"ל.

ג. יש נידון בפוסקים, האם צריך לשלוח אוכל מבושל בדווקא.

המג"א בסימן תרצ"ה סקי"א כ' בשם מהרי"ל: שתי מנות בשר מבושלים הראויים לאכילה.

וכן נוקט הדמשק אליעזר בדעת הגר"א. דעל מ"ש בשו"ע סי' תרצ"ה ס"ד "חייב לשלוח לחבירו שתי מנות בשר" ציין הגר"א בסקי"ד: כמ"ש בספ"ק דיו"ט בש"א אין משלחין כו' ועי' רש"י שם, עכ"ל. והיינו דבמס' ביצה ספ"ק, דף יד ב איתא במשנה: בש"א אין משלחין (ודרון איש לרעהו - רש"י) ביו"ט אלא מנות. ופירש"י בד"ה "אלא מנות": דבר המוכן ואינו עשוי להניחו למחר כגון חתיכות בשר חתוכות לפני האורחים וכן דגים, עכ"ל. וכתב שם הדמשק אליעזר על ציונו זה של הגר"א: וא"כ גם מנות דכ' בקרא ג"כ הפירוש חתיכות בשר או דגים וכיוצא מבושל המוכן לאכול.

אך מדייק הברכת אליהו שם הערה 2, דהפר"ח פליג (ועל דברי הגר"א שהצריך אוכל מבושל) מדכ' שם בסק"ד:

משמע שצריך דבר מוכן דהיינו בשר ותרנגולים שחוטין שכן משמע מנות לשון הכנה אבל אם שלח לחבירו תרנגולים חיים נראה שלא קיים המצוה כו', עכ"ל. משמע דהקפידא שיהיו שחוטים, אע"ג שאינם מבושלים.

על דברי השו"ע שם בס"ד "שתי מנות של בשר או של מיני אוכלים", כ' הט"ז בסק"ד: ולא בגדים או שאר דברים, עכ"ל. כתב על כך הפמ"ג במשבצות זהב סק"ד: ומשמע לכאורה בשר חי רשאי.

בספר נהר שלום סי' תרצ"ה סק"ב הביא את דברי הפר"ח הנ"ל וכתב עליו: ומהגמ' אינו מוכח כן דגרסי' בדף ז' דרבה שדר למרי בר מר שק של תמרים וקמח שנתייבש וקמח אינה דבר מוכן ומצאתי גדולה מזו בהלק"ט תשובה קס"ג דהשולח כסות וכלים בשביל מנות אם יכול המקבל למכרם מיד ולקנות במעות לצורך הסעודה יצא י"ח ומשלוח מנות ע"ש, עכ"ל. במשנה ברורה סי' תרצ"ה ס"ק כ' הביא את דברי המג"א בשם מהרי"ל הנ"ל, ואת דעת הפר"ח בלבד.

ד. בספר זר אהרן סי' י"ח אות ד' נוקט "דאף בתבלינין כששולח בכמות חשובה [כפי הנותן והמקבל לריטב"א] עולין למנות". והקשה על כך מדברי מהרי"ל הנ"ל שהצריך לשלוח דווקא "מבושלים הראויים לאכילה", ותירץ ד"תבלינין אין בהם חסרון הכנה לאכילה אלא רק ליתנם בתבשיל". ע"ש.

ה. כתב בשו"ת תורה לשמה סי' קפ"ט דכששולח ב' מנות צריך להניחם בב' כלים נפרדים ד"כל שהניחם בכלי אחד חשיב מנה אחת ואין כאן ב' מנות לרעהו". והו"ד בבן איש חי, שנה ראשונה פרשת תצוה סעיף ט"ז. ומקובל שמחבר שו"ת תורה לשמה הוא הרב יוסף חיים, מחבר הספר בן איש חי. ועי' בירחון מוריה שנה ח' גליון ד'-ה' עמ' ק"ג שנוקט לא כך).

ו. בספר פסקי תשובה סי' קמ"א דן בשם שו"ת פתחי שערים אם יכול לשלוח כסף מזומן. והעלה שם דלטעם שהוא להוסיף חיבה וריעות לא מהני, עכת"ד. ולא זכיתי להבין טעם דבריו. ועיין בדברי בעל "בשבילי ההלכה" המובאים בהמשך בענין זה.

לפי בעל הלכות קטנות הנ"ל (ח"ב סי' קס"ג) אם יוכל לקנות בזה צרכי סעודה מהני.

אבל בספר בשבילי ההלכה עמ' קס"ה תלה זאת בטעמה של מצות משלוח מנות, דאי הטעם כתרומת הדשן הנ"ל "כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדינא", טוען בעל בשבילי ההלכה: ישנם אנשים צנועים מחוסרי כל שיתבישו לפשוט ידם לקבל כסף עבור סעודת פורים, אבל כששולחים להם דרך כבוד לא יבושו, ואז יוצא י"ח בכסף מזומן, שיכול עי"כ לקנות דברי מאכל ומשתה, עכ"ל. אבל לטעמו של בעל מנות הלוי שהוא "כדי להקהל כל אחד עם חבריו", טוען בעל בשבילי ההלכה: י"ל דוקא כששולח לו מאכל ומשתה יוצא י"ח משום שקרובה הנאתו כמו שמצינו בכתובות ס"ז ע"ב ובתענית כ"ג ע"ב לענין צדקה דזכותו יותר כשנותן לו אוכל מוכן, וכן אמרו בסנהדרין ק"ג ע"ב

גדולה לגיממה שמקרבת את הרחוקים, אבל בנתינת כסף מזומן אינו יוצא דאין זו הבעת חיבה יתירה, עכ"ל.

ז. דנו האחרונים אם יוצא י"ח כששולח ד"ת לחבירו. והביא בספר בשבילי ההלכה, פרק ט"ז, שיש מי שהוכיח מדברי הגמ' במגילה ז ב: אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. ופירש שם הר"ן וג ב מדפי הרי"ף): לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך היו שולחים כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות, עכ"ל. ואם נאמר דמקיימים המצוה כששולחים ד"ת, הרי היו יכולים לצאת י"ח בשליחת ד"ת זל"ז, עכת"ד.

וראיתי מי שהביא בשם ספר בני שמעיה (ח"ג סי' כ"ה) דאם שלח ד"ת יצא. וראיתו מהא דאיתא באבות ג, ג: שלשה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו ד"ת כאילו אכלו מזבחי מתים, ע"כ. נמצא שגם ד"ת נחשבים כצורך סעודה.

יש מי שכתב בשם שו"ת הרשב"ן (לר' שלמה צבי שיק, או"ח סי' רפ"ג) שמרדכי תיקן בפורים מצות משלוח מנות כדי לדמותו לשאר חגים שנא' במ' ושמחת בחגך, ואין שמחה אלא בבשר ויין. וכיון שבשאר חגים ישנה מצוה לשמח אנשים שלבותיהם שבורים שנא' (דברים ט"ז, י"ד): ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך. לכן תיקן מרדכי גם בפורים מצוה מיוחדת לסייע לאביונים ע"י "מתנות לאביונים". וכדי שלא יתביישו האביונים לקבל, תיקן שישלחו כולם מנות איש לרעהו, ובכך

יבואו אף האביונים על סיפוקם ללא בושה. לפי"ז א"א לקיים מצות משלוח מנות אלא דווקא במאכל ממש. וטען הגר"ב רקובר שליט"א דלפי"ז ישנה עדיפות לשלוח יין, מדאין שמחה אלא בבשר ויין.

ראיתי מביאים בשם שו"ת דברי ישראל (סי' רכ"ב) דלטעמו של בעל "מנות הלוי" שהוא כדי "להקהל כל אחד עם חבריו" שפיר יוצא י"ח גם כששולח ד"ת.

אבל הוסיף בספר בשבילי ההלכה פרק ט"ז דלטעמו של התרוה"ד שהוא "כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדינא" אין יוצאין בד"ת וצריך לשלוח דווקא דברי מאכל. (ואבל כאמור לעיל, בספר בני שמעיה נוקט דגם לטעם זה אפשר לשלוח ד"ת).

ויעוי' בהקדמה לספר מנות הלוי שכתב: חברתיו יסדתיו אף עשיתיו כו' יובל שי לכבוד יקר תפארת חותני וכו' ובעד השלח אשר ישלחו הבחורים ביום פורי' שלחתי ביאור זה שלוח אליו. ובהמשך דבריו כתב עוד: קראתי שמה מנות הלוי כדין וכהלכה שתי מנות לאדם אחד. ועי"ש בשירו של גיסו הרב יוסף הכהן, שנדפס בהקדמת הספר, כתב: ידיד שת תמורת תשורת מגדים לדודיו בפורים דברים ערבים.

ויעוי' עוד בספר "מחיר יין" להרמ"א שכתב בהקדמתו ששלחו כמשלוח מנות וז"ל: שלחתי בימי הפורים למנה לאבי ישראל, עכ"ל. וכן בשו"ת מהרי"א סוף סי' ר"ו כתב על דבריו שם: ויקבל נא כו' ממני גרגיר זה במקום משלוח מנות איש לרעהו.

וע"ע בשו"ת רבבות אפרים או"ח חלק ג' סי' תע"א אות ב' שהאריך בנידון.

ח. בספר זר אהרן סי' י"ח אות ה' כתב דאין מצוה להרבות במנות וסגי לכתחילה בב' מנות. לעומת זאת, כ' הלבוש באו"ח סי' תרצ"ה סעיף ד': ולא עוד שאין טעם המשלוח אלא כדי שיהי' לכל אדם לאכול כדי סיפוקו ודברים המענגים ומשמחים את האדם כדי לשמוח בפורים הלכך כל המרבה לשלוח לרעהו ה"ז משובח, עכ"ל. ומדייק מדבריו בספר ברכת רפאל, כרך פורים, בסוף סי' ס"ח שישנו הידור לשלוח יותר מינים לכל ריע.

ט. אם מהני כששולח המנות במתנה ע"מ להחזיר, כתב הביאור הלכה בסי' תרצ"ד ד"ה "ליתן": לא מהני כי מצוה מאכל ומשקה שישמחו בפורים, עכ"ל. והיינו שאם מחזירים המקבל אין לו שמחה מהם.

י. בשו"ת בצל החכמה ח"ב סוף סי' ס"ו כתב: לכתחילה מצוה מן המובחר שישלח שתי מנות בב"א. שלחן בזה אחר זה יצא ואפי' נתאכלה הראשונה קודם ששלח השני' ואפי' כשלא היה בדעתו להשלים בשעה ששלח הראשונה. כל מצוה שיש לה שיעור צריך להשלים השיעור בב"א ובדיעבד יצא גם בהשלימה בזא"ז ואפי' לא היתה דעתו להשלים, עכ"ל. ועי' שם באותו סימן שהאריך בהבאת ראיות לנ"ל.

ובמקראי קודש כרך פורים עמ' קמ"ט הביא בזה ג' דיעות:

1. מפיו ר"ח במגילה ז ב משמע שיוצא י"ח גם אם שלחם בזא"ז.

2. דעת החיד"א (בספרו ככר לאדון) שיש לשלוח דווקא בבת אחת.

3. בקונטרס חוג הארץ למהר"י אלגאזי הסתפק בנידון זה.

יא. דנו האחרונים אם מותר לקיים מצות משלוח מנות בפירות שביעית.

בספר משנת יעבץ ולהגרי"ב זולטי זצ"ל, רבה של ירושלים) העלה לדעת הרמב"ם שאסור, ונימק: כיון שיש עליו חיוב לשלוח מנות בפורים א"כ הרי זה כפורע חובו מדמי שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה, עכ"ל. וכן הכריע בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' כ"ז, דה"ז כעושה סחורה בפירות שביעית. ומ"מ הוסיף דבדיעבד אם שלח, יצא.

הגאב"ד דירושלים הרה"ג רבי יצחק יעקב וייס זצוק"ל כתב (בתשובה שנדפסה בחוברת "עדות", שנת תשמ"ח, עמ' כ"ג) כהמשנת יוסף הנ"ל דאסור כיון שהוא כעושה סחורה בפירות שביעית. והוסיף ודייק שם מכמה דוכתי שאם בדיעבד שלח, גם כן לא יצא ידי חובתו. ועיי"ש בהמשך דבריו שהעלה לדעת הראבי"ה והרידב"ז אפשר דשרי לשלוח מנות מפירות שביעית.

בשו"ת תורה לשמה, או"ח, שאלה קצ"ג נשאל: ראובן הלך כו' ושלח לשמעון אהובו משלוח מנות בפורים ושמעון הוא ג"כ צריך לשלוח לו מנות והיה לו פירות שביעית אם יוכל לשלוח לו מנות מפירות שביעית או"ד אסור דחשיב זה כפורע חובו מדמי שביעית כיון שכבר ראובן שלח לו והרי שמעון הוא עתה מוכרח ג"כ לשלוח לראובן כפי המנהג והנימוס של העולם, עכ"ל. והשיב שם דאסור משום דהוי כפורע חובו. וכן הכריע בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' כ"ז.

וכתב לי בעל המשנת יוסף דאין לדייק מדברי בעל תורה לשמה מאומה לענין לשלוח לכתחילה מנות מפירות שביעית, כיון שנשאל רק לענין להחזיר ותו לא.

וכתב עוד במשנת יוסף, ח"א סי' כ"ז דכשכבר יצא ידי משלוח מנות ומוסיף ושולח לעוד ריעים, אין זה בכלל פריעת חובו ויכול לשלוח מפירות שביעית, וכעין מה שכתב המג"א סי' תרצ"ד סק"א שאם בא להוסיף יותר מב' מתנות לאביונים, יכול לתת משל מעשר. הגר"ב רקובר שליט"א היה מקפיד שבמשלוח מנות הראשון בלבד ששולח - לא יהיו פירות או יין של שביעית.

יא. בשו"ת מהר"ם שיק, כרך א' חאו"ח סי' שמ"א דן: האם יוצא מצות שילוח מנות בדבר האסור לו ולהנשלח הוא מותר. עיי"ש שהאריך איך יש מציאות כזו. ובסוף דבריו כתב: דהעיקר הוא השילוח והחזקת טובו שחברו רואה שהוא אוהבו וכמים פנים אל פנים כו' כיוון דשלח לו נתחזקו שרשרות האהבה ביניהם וזהו תועלת המשלוח מנות כן נראה לפי ענ"ד, עכ"ל.

ובספר שערים המצויינים בהלכה סי' קמ"ב ס"ק ד' כתב בשם שו"ת מהר"ם ענגיל חלק ז' סי' י"ד שרק בזמן שאין לו מה לשלוח כי אם דבר זה, שרי.

הגר"ב רקובר שליט"א טוען דלטעמו של בעל המנות הלוי לא יועיל כששולח דבר שאסור למשלח דאינו מראה בזה ריעות, דאולי שולח זאת מפני שהדבר אסור לו ואינו יכול להשתמש בו או לאכלו.

יב. כתב בספר זר אהרן סי' י"ח אות ג': שכשמחזירין המשלוח מנות לא ישלחו מעין דברים ששלח לו המשלח, עכ"ל. עיי"ש שהביא לכך מקור. וכ"כ בקובץ

דינים ומנהגים "פורים וארבע פרשיות" (דגל ירושלים עמ' 54) בשם החת"ס.

ה. שיעור המנות.

כתב בערוך השולחן סימן תרצ"ה סעיף ט"ו: עוד נ"ל דבזה אינו די בכזית או ברביעית דבעינן מנה יפה דזהו לשון מנות כענין חתיכה הראוי להתכבד שיהא דבר חשוב ואלו ששולחין חתיכות קטנות לא יצאו ידי חובתן.

לעומת זה בלקט יושר, או"ח (ירושלים תשכ"ד, עמ' 158) כתב: ואמר שיוצא אדם אם שלח אדם לחבירו בפורים תאינה אחת ותמרה אחת אע"פ ששניהם אינם שוים פרוטה אחת.

ו. זמנה של המצוה.

א. כתב הרא"ש בפ"ק דמגילה סימן ו': עיקר פרסומי ניסא הוא ביום משתה ושמחה ומתנות לאביונים ומשלוח מנות.

וכן פסק הרמ"א בסי' תרצ"ה ס"ד. וציין שם הגר"א בס"ק ט"ו: כמ"ש ימי משתה ושמחה ומשלוח כו' וקאי אכולהו ואמרו שם ימי כתיב.

והוסיף הגר"ב רקובר שליט"א דלפמ"ש לעיל באות ב' בשם הרמב"ם שמצות משלוח מנות שייכת למצות הסעודה בפורים, א"צ לטעם של "ימי אכולהו כתיב", אלא כיון שמצות סעודה היא רק ביום, גם מצות משלוח

מנות תהיה רק ביום.

כתב המג"א בס"ק י"ג דה"ה מתנות לאביונים יתן דווקא ביום. וביאר שם הלבושי שרד: בשניהם הטעם דדלמא אכיל להו בלילה ולא מקיים סעודת פורים כמש"ל ריש סימן זה, עכ"ל. וכתב בברכת אליהו סי' תרצ"ה הערה 3, דצ"ל בסו"ד: ריש סימן תרצ"ד. והיינו, דכתב וז"ל המג"א שם בסק"א: וכתוב במאור דלא יתן להם קודם פורים דלמא אכלו להו קודם פורים, עכ"ל. וע"ש בפמ"ג מ"ש על דברי המג"א בזה.

בדרכי חיים ושלוש, סי' תתמ"ט כתב דהגה"ק ממונקאטש היה מקיים מצות משלוח מנות לפני תפילת שחרית, לג' אנשים חשובים, ולאחר התפילה שלח לעוד אנשים.

ב. הסתפק הבאר היטב, בסימן תרצ"ה סק"ז: מי ששלח לחבירו שבמדינת הים שני מנות או שני מתנות לשני אביונים קודם פורים ובפורים עצמו ודאי מגיעים לידו אי יוצא י"ח או לא מי נימא כיון דבשעה ששלח לא היה חייב בהם לא נפיק או דילמא כיון בפורים עצמו שהוא שעת החיוב הגיעו לידו נפיק עיין יד אהרן שדעתו נוטה דיוצא י"ח שפיר, עכ"ל.

ובשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד, חאו"ח תשובה ר"ד הכריע, וז"ל: נזכרים ונעשים כתיב איתקש עשיה לזכירה ר"ל ומה העשייה משלוח מנות בעינן בזמנו ולא יעבור ובג"א ריש סי' תרצ"ד בשם בעל המאור לא יתן קודם פורים דלמא יאכלו כו' משמע הא לא"ה שרי א"כ בכה"ג לשלוח כו' בקודם כדי שיגיע לידו בפורים ודאי שרי, עכ"ל.

בשו"ת תורה לשמה, או"ח, שאלה קפ"ח נשאל: מי ששלח לחבירו מעיר אחרת משלוח מנות קודם פורים כי חשב שתגיע לידו ביום פורים וכן היה שהגיע לידו ביום פורים אם יצא י"ח בזה כו'.

וכתב שם בתשובתו שהדבר תלוי בב' הטעמים למצות משלוח מנות: ... לפי טעם תרוה"ד ז"ל נראה דיוצא י"ח דעיקר התקנה היתה בשביל אדם שנשלח אליו כדי שיהיה לו הרוחה בפורים וכבר הגיע לידו בפורים אך לפי טעם מנות הלוי ז"ל להרבות אחוה וריעות הנה זה נוגע למשלח שצריך לשלוח כדי להראות אהבה וריעות ולפ"ז בעינן שתראה האהבה והריעות מאת המשלח ביום הפורים עצמו ולא מהני ליה מה שעשה קודם פורים כי החיבה הנראית מצידו היא בעת שיצא מידי המנות, עכ"ל.

אבל בספר ברכת אליהו, או"ח סי' תרצ"ה הערה 3 כתב בנושא זה, לדעת הגר"א שם בס"ק ט"ו: ויתכן שגם לפי מ"ש רבנו משום ד"ימי כתיב" יצא, היות וה"ימי" הכוונה שיהיו ימי שמחה ע"י שמקבל מנות מחברו, וזו שמחה שמרבה רעות לשני, וגם כששלח לפני פורים והגיע למקבל בפורים התקיים ה"ימי שמחה" שנגרם שמחה בפורים עי"ז, עכ"ל.

ז. טעמים מדוע אין מברכים על מצות משלוח מנות.

א. כ' בספר מועדים וזמנים ח"ב סי' קפ"ח: כל מצוה שתלוי ביד אחרים אין מברכין עליה שמא חבירו

(יתחרט) ולא ירצה לקבל הדבר והוה ברכה לבטלה וע"כ במצוה כי האי לא תיקנו חז"ל ברכה כלל, ואפי' נימא דמחילה מועיל במשלוח מנות והנותן קיים המצוה אף שהמקבל מחל, מ"מ כיון שיכול בשעת נתינה לסרב לא תקנו בזה ברכה כמ"ש.

ב. גם בספר משמרת חיים להגר"ח פ' שיינברג שליט"א, חלק א' ענייני פורים סימן ה' הקשה: הביא הרשב"א בתשובה סי' י"ח תשובת הרב ר' יוסף בן פלט ששאל להראב"ד מפני מה אין מברכין על כמה מצוות כו' והשיב משום דאין המצוה תלויה כולה ביד העושה אפשר שלא יתרצה במ חבירו כו' ע"כ. ולפי"ז קשה למה לא מברכים על משלוח מנות לפי מה שפסק הרמ"א כו' דהשולח מנות לחבירו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצאו כו' ונראה לומר דהנה עצם המצוה דמשלוח מנות אינו השילוח גרידא אלא להרבות שלום כו' וכיון שכן נראה דלא שייך לברך על זה מטעם אחר, דהב"י סי' תל"ב כתב דלא שייך לברך על ביטול חמץ דהמצוה בלב כו' ולכן גבי משלוח מנות כיון דהמצוה הוא מה שמרבה שלום וזהו בלב לא שייך לברך עליו כיון דהמצוה בלב, עכ"ל.

יש מי שהקשה על דבריו, דבמשמרת חיים עצמו כתב בחלק א', ענייני פסח סימן ב' דהב"י הנ"ל מודה להגר"א שפסק בביאורו לשו"ע או"ח סימן מ"ז דמברכים ברכת התורה על הרהור בד"ת, וביאר שם שאין זה סותר, וז"ל: דסברת הב"י גבי ביטול הוא משום דביטול מטעם תשביתו לשיטת רש"י פ"ק דפסחים או משום הפקר לשיטת תוס' שם ותרוייהו אינו מחשבה בחיוב אלא

מחשבת סילוק שמשבית הדבר ולא איכפת ליה בדבר או דמפקירו דאינו רוצה לעצמו ומפקירו לכל שירצה לזכות בדבר, כו' משא"כ גבי ד"ת דהמחשבה הוא בחיוב דמהרהר בד"ת אפילו לב"י הנ"ל מברכים עליה, עכ"ל. מבואר דס"ל דהיכא "דהמחשבה הוא בחיוב" מברכים גם על דברים שבלב, וא"כ גם במשלוח מנות יצטרכו לברך משום "דהמחשבה הוא בחיוב", בין לשיטת בעל מנות הלוי "להקהל כל אחד עם חבירו", בין לשיטת הב"ח הנ"ל "להיות שמח ושש כו' על שתי תשועות אלו" ובין לשיטת התרוה"ד "כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדינא". ועוד קשה בדבריו, דבל' המגילה (ט' כ"ב) מבואר שהמצוה היא המעשה של משלוח המנות וא"כ אין זה דברים שבלב. וצ"ע.

ג. "במועדים וזמנים" הנ"ל בהמשך דבריו מצטט מ"ש הרמב"ם בפרק י"א מהל' ברכות הל' ב' וז"ל: וכל מ"ע שבין אדם למקום בין מצוה שאינה חובה ובין מצוה שהיא חובה מברך עליה קודם לעשייתה, עכ"ל. וכ' במועדים וזמנים, דדייק רבינו שדווקא במצות שבין אדם למקום שייך לברך עליהם ולומר אקב"ו ולא על מצוות שבין אדם לחבירו כמ"ש כו', עכת"ד.

והיינו כמ"ש קודם לכן באותו סימן: ובמק"א פירשתי דברי הראשונים שתמהו למה אין מברכין ברכה כשמקיימין מצות צדקה וכו' ופירשו המפרשים דלא שייך נוסח וקדשנו במצוה זו שכל אחד מקיים בלי ציווי הבורא ית"ש, ואינו מקיים אותה בשביל שהוא מזרע ישראל דווקא וכו', עכ"ל.

עפי"ז כותב המועדים וזמנים בהמשך דבריו: ומעתה יש

לומר טעם נכון בהא דליכא ברכה במשלוח מנות, שרק בתפילין ציצית שופר ולולב כו' דבלי ציווי התורה לא שייכי כלל תיקנו נוסח הברכה, אבל במשלוח מנות גם בלי המצוה אדם עשוי לשלוח מנות וע"כ לא תיקנו בזה ברכה, עכ"ל. ועי"ש שמביא בהמשך דבריו שדעת הרוקח בסי' שס"ו ורבינו בחיי בסוף פרשת שלח דאין מברכין על משפטים שכליים. וכ"כ במקראי קודש כרך פורים ריש סי' מ' דאין מברכין על מצוות שבין אדם לחבירו ע"פ הרמב"ם הנ"ל והוסיף דלכן אין מברכין על מצות משלוח מנות.

ד. במועדים וזמנים, חלק ח' ליקוטי הערות עמ' מ"ז מביא טעם נוסף בשם הגר"י וינברג: דמאחר שעיקר המצוה היא להרבות שלום ואהבה וריעות, ע"כ אם יברך על מצוה זו ייראה זה שנותן מפני הציווי ונמצא מפחית במדת האהבה וריעות.

ה. בספר טעמי המנהגים סי' תתצ"ז כתב בשם שו"ת מור ואהללות: משום דעיקר מצות משלוח מנות כמ"ש במקרא איש לרעהו שפירשו אוהבו להרבות השלום ומי בוחן לבבות לידע אם חבירו אוהבו באמת על כן לא נתקן ע"ז ברכה כדי שלא תהיה ברכה לבטלה.

ו. בשו"ת בנימין זאב ח"א סי' קס"ט כתב: דאין מברכין אלא על מצוות שאנו מקודשין מן האומות שאין האומות עושין אותן כלל, עכ"ל.

וכ"כ בערוך השולחן, יו"ד ח"ב סי' ר"מ סעיף ד', על כמה מצוות שלא נתקנו עליהן ברכות, וז"ל: דכיון דכל אדם ולשון עושים אותם כו' לא תקנו ברכה על זה שיאמרו אשר קדשנו במצותיו וצונו, עכ"ל. ואולי אפשר

לומר דמטעם זה לא תקנו ברכה על משלוח מנות.

ואגב דאיירינן באות ב' בענין דברים שבלב, אזכיר מ"ש הפוסקים בטעמא דמילתא מדוע אין מברכין על דברים שבלב:

הגרש"ז אויערבאך שליט"א בספרו מעדני ארץ, תרומות פרק ב' הלכה ט"ז כתב: דמסתבר שלא נתקן ברכה על מחשבה גרידא מפני שמגוחך לראות איך אדם מברך ברכה ומזכיר את השם ואינו עושה אח"כ כלום ונראה כמברך לבטלה, עכ"ל.

בשו"ת שלמת חיים חאו"ח סי' מ"ז כ' הגר"ש סובל: ודבר זה מה שאין מברכין על המחשבה אפשר לומר הטעם משום דאין סברא דבמצוה עצמה ליכא אלא מחשבה וברכתה שהיא טפלה להמצוה יהא בה דיבור החשוב יותר ונמצא דהעיקר גרוע מן הטפל, עכ"ל.

איתא בשו"ע או"ח סי' תרצ"ב ס"א: הקורא את המגילה מברך לפניו ג' ברכות על מקרא מגילה ושעשה נסים ושהחיינו וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו. הגה וי"א דאף ביום מברך שהחיינו (טור בשם ר"ת והרא"ש והמגיד).

וכתב על כך המג"א בס"ק א': ויכוון בברכת שהחיינו ג"כ על משלוח מנות כו' ונ"ל דמי שאין לו מגילה לא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה דזהו דבר הנהוג בכל יום וכו', עכ"ל. אבל בברכ"י שם ס"ק א' הביא בשם הרב

שלמה מולכו בתשובה מכת"י: אם אין לו מגילה יברך שהחינו, עכ"ל. וטען הגר"ב רקובר שליט"א דייתכן שזו ברכה על עיצומו של יום.

ח. דין אם מותר לאכול לפני ששלח מנות.

כתב במועדים וזמנים ח"ב סי' קפ"ו: אסור לאכול בפורים עד שמקיימין מצות היום דהיינו משלוח מנות כמו שאסור לאכול לפני כל מצוה.

ובהמשך דבריו כתב: אמנם נראה ברור שאין צריך שיגיעו המנות ליד המקבל רק מיד שמסר לשליח למסור שרי לו לאכול דסומך על חזקת שליח עושה שליחותו, עכ"ל. ועיין עוד בספרו מה שכתב בזה בחלק שמיני, בליקוטי הערות עמ' מ"ו.

ושמעתי מהגר"ב רקובר שליט"א דיש שנהגו להביא משלוח המנות לבהכנ"ס לתפילת שחרית ולהחליפם זה עם זה.

ולעיל באות ו' הזכרנו דהאדמו"ר ממונקאטש בעל "מנחת אלעזר" היה מקיים מצות משלוח מנות עוד לפני תפילת שחרית, וא"כ פשוט שלא היה אוכל קודם קיום מצוה זו.

ט. דין אם צריך לשלוח ע"י שליח.

כתב בשו"ת בנין ציון ח"א סי' מ"ד: ובהכי ניחא לי מה שנסתפקתי מי שמביא בעצמו מנות ונותן לחבירו אם יצא ידי ומשלוח מנות דאנן אמרינן שלוחו של אדם

כמותו אבל אפכא לא מצאנו שיהא הוא כשלוחו וכיון דהכא כתיב ומשלוח מנות נימא דדוקא בעינן ע"י שליחות אבל ע"י נתינה לא ותמהתי שלא ראיתי לפוסקים שהעירו על זה אבל לפי מה שכתבתי י"ל כיון שב' הטעמים דשילוח מנות שכתבתי לעיל **שייכים גם בנותן הוא בעצמו ליד חבירו** לכן יוצא גם בנתינה ומה דכתיב לשון שליחות הוא להורות דבשילוח לבד יצא אפילו אין חבירו רוצה לקבל וכו' ומכ"מ **אולי** לכתחילה טוב יותר לשלוח המנות ע"י אחר כנלענ"ד, עכ"ל.

כ' בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד, או"ח תשו' ר"ז: אע"ג דבכ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו כו' א"נ עדיף נמי מצוה יותר בשלוחו לפי שתכלית כוונתם במצוה זו מקרב הלבבות לאהבת ריעים לכן יותר דרך כבוד הוא ע"י שלוחו, עכ"ל.

ובזר אהרן סי' י"ח הביא: ובאמת שבפסקי תשובה סי' קמ"ח כ' בשם התל תלפיות דשמע מפי החת"ס ז"ל דהגרע"א ז"ל חקר במצות משלוח מנות אם מהני ע"י קטן דהא אין שליחות לקטן והשיב לו החת"ס דאם היה המצוה לתת המנות בעצמו ממש ורק היינו רוצין לצאת ע"י שליחות מדין שלוחו כמותו ודאי היה מקום לומר דלא מהני ע"י קטן, לא כן עתה שאין המצוה כלל לתת בעצמו כי אם לשלוח א"צ לזה דין שליחות ממש, עכ"ל. וביאר זאת בזר אהרן שם: דאמעשה משלוח קפיד קרא ולא אמעשה שליחות.

ובחי' חת"ס, גיטין כב ב כתב: אפ"ל קוף יכול להיות שליח אלא שאינו כמותו. נפק"מ היכא שהקפידה תורה שהבע"ד עצמו יעשה אלא שאנו אומרים שלוחו הוה

כמו עצמו לזה בעינין דין שליחות דאל"ה לא הוה כמותו אבל היכי שאמרה תורה שישלח שליח כגון משלוח מנות זה סגי אפי' ע"י קוף וכל הפסולים, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת דבר אברהם ח"א סי' י"ג לפי הסוברים שבמשלוח מנות צריך שליח דווקא ולא ע"י עצמו.

השולח מנות לחבירו ע"י שליח ואין המקבל יודע מי המשלח, כ' בשו"ת כתב סופר, או"ח סי' קמ"א: לטעמא דתה"ד דמצות משלוח מנות כדי למלאות חסרון מי שאין לו, מסתבר דיוצא גם כשאין חבירו יודע מי ששלח לו כו' אבל לטעמא משום חיבה שלום וריעות כו' בודאי אינו יוצא כשאין המקבל יודע מי המשלח, עכ"ל. יש מי שכתב שבזה תלויות גם השאלות הבאות: שלח כשהוא מחופש ואין המקבל מזהה אותו. השולח לאיש מחופש ואין השולח מזהה אותו. האומר לשלוחו צא ושלח מנות אלו למי שתרצה ואל תגלה לי מיהו המקבל.

יש מי שכתב דכשלא ידוע למשלח אם השליח עשה את שליחותו לתת את המנות, אמרינן דחזקה שליח עושה שליחותו, דכיון דכתיב "ומשלוח" ועיקר המצוה היא ע"י שליח, כיון שעשה המשלח את המוטל עליו אמרינן דחזקה שליח עושה שליחותו.

יש מי שכתב דכשהשליח עושה שליחותו תמורת שכר ודאי שישנה כאן חזקה שעשה שליחותו. ועוד כתב שם בשם ספר לב ארי להגר"א מקובצקי דכשהיה השליח שיכור לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו.

לגבי קטן, הגם שהזכרנו לעיל דשיטת החת"ס דאפשר לשלוח ע"י קטן, מ"מ יש מי שכתב שבזה לא אמרינן

חזקה שליח עושה שליחותו, ולכן מוטל על המשלח לוודא שאכן הגיעו המנות למקבל.
אם לא הגיעו המנות למקבל ביום פורים, אלא הגיעו ליד שליח לקבלה שלו, כ' בשו"ת מהר"י אסאד תשו' ר"ז דכיון שהשליח קבלם עבורו ביום הפורים יצא הנותן.

י. למי ישלח.

לאשה. כתב הרמ"א בסימן תרצ"ה סעיף ד': ואשה תשלח לאשה ואיש לאיש אבל לא להיפך שמא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קדושין, עכ"ל. וביאר המג"א שם ס"ק ט"ו: שיאמרו שזהו סבלונות וחוששין לקדושין.

בספר אדר ופורים, סימן י"ד פרק ד' ס"א כתב דלשיטת הפר"ח שאין אשה חייבת במצות משלוח מנות כיון שכתוב "איש לרעהו" ולא אשה לרעותה, א"כ גם איש ששלח לאשה לא יצא.

ויש לעיין מדוע לא תשלח אשה לאיש, וצ"ב.
אבל. כתב הרמ"א בסימן תרצ"ו סעיף ו': אבל אין שולחין לאבל כל י"ב חודש (מהרי"ל) כמו שיתבאר ביו"ד סי' שפ"ה עיין שם. ואם אין בעיר אלא האבל עם אחר חייב לשלוח לאבל כדי לקיים משלוח מנות אלא אם כן מחל האבל (מהריב"ש), עכ"ל.

על דברי הרמ"א ד"א אין שולחין לאבל כל י"ב חודש", כתב הגר"א בס"ק י"ד: מדין שאילת שלום שאסור עד י"ב חודש כמ"ש בפ"ג דמ"ק.

על מ"ש הרמ"א "כמו שיתבאר ביו"ד סימן שפ"ה עיין שם", כתב המג"א בס"ק י"ב: נ"ל שכוונתו להורות

דבמקום שאין נוהגין אבילות בפורים כמ"ש ס"ד א"כ דינו כשבת ומותר לשלוח במקום שנהגו לשאול בשלומו. והט"ז כתב כאן בס"ק ג': וכיון שכ' שם רמ"א דמנהגנו להקל בשאלת שלום מותר לשלוח לו מנות ג"כ אבל אין נראה לסמוך ע"ז אם לא שהאבל עני, עכ"ל. הא"ר באות ח' גורס בדברי הט"ז: ונראה לסמוך ע"ז אם לא שהאבל מוחל. ועל דברי הרמ"א כ' שם בא"ר: ואם האבל הוא עני מותר לשלוח לו מעות ובשר אבל לא מיני שמחה וכו'.

לקטן. כתב בערוך השולחן סי' תרצ"ה סעיף י"ח: ויש להסתפק אם שלח לקטן אם יצא ונלע"ד שיצא דהא לרעהו כתיב וגם קטן בכלל כדמוכח מקרא דכי יגף שור איש את שור רעהו והנוגח שור של קטן חייב, עכ"ל. וכ"כ במקראי קודש כרך פורים סי' ל"ט.

וכן בספר בירור הלכה, או"ח חלק ג' סי' תרצ"ה הביא בשם ספר אגורה באהלך דהשולח מנות לקטן יצא דומיא דכ"ד מתנות שכתבו האחרונים דאם נתן לכהן קטן יצא.

לעומת זאת, דעת הבן איש חי, שנה ראשונה פרשת תצוה סעיף ט"ז דצריך לשלוח לגדול דווקא.

כתב בספר בירור הלכה, או"ח ח"ג סי' תרצ"ה בשם הר"י אשכנזי בסידור בית עובד דף קע"ז ע"א: במשלוח מנות דכתיב איש לרעהו ואיש ממעט קטן בכל מקום וא"כ רעהו נמי גדול כמותו משמע ולא לקטן ואם שלחם לקטן לא יצא יד"ח, עכ"ל. וכן פסק בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' ק"כ וח"ב סי' ס"ח אות ב'.

בספר "אורה זו תורה" עמ' ק"כ כתב דלפי התרוה"ד,

שטעמה של מצות משלוח מנות הוא "כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדינא", אין לשלוח לקטן, כיון שאינו חייב בסעודה מן הדין.

תלמיד לרבו. יעוי' בשו"ת שבט סופר חאו"ח סי' כ"ח. בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן י"ד אות ה' הכריע דיוצא בזה בשופי ידי משלוח מנות.

ויעוי' בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד, חאו"ח סי' ר"ד, דרבו בכלל "רעהו" שהרי גם הקב"ה נקרא "רעד". וציין לרש"י שבת לא א ד"ה דעלך סני: רעד זה הקב"ה. ועי' מ"ש בזה במקראי קודש כרך פורים סי' ל"ט הערה 3.

לעני. כתב החיי אדם כלל קנ"ה סי' ל"א: דאם שלח לעני דבר מאכל יצא משום מתנות לאביונים ולא משום משלוח מנות.

לעשיר. כ' הח"א כלל קנ"ה סי' ל"א: שאם שולח דבר פחות לעשיר אינו יוצא בזה משלוח מנות. ועי' בציץ אליעזר ח"ח סי' י"ד אות ג' שהגיה דבריו של הח"א ופירשם באופן אחר.

לאדם חשוב. כתב בפסקי תשובה סימן ק"מ בשם מהר"א אויערבאך מקאליש: נלענ"ד דהשולח מנות לאדם חשוב יצא ג"כ המקבל בהוא הנאה דמקבל מיניה כמו דקיי"ל בפ"ק דקדושין דבאדם חשוב כשנותן לו שו"פ הו"ל כאילו קיבל המקבל שו"פ ומהני לקנות בקדושין ובמקח וממכר, עכ"ל.

וראיתי מי שמביא בשם הספרים שו"ת זקן אהרן סי' רי"ד, ספר מועדי ה' דף ק"ט ע"ב, ספר ערך השולחן חו"מ בספר הזכרון מערכה מ' אות י"ב וספר ילקוט הגרשוני

סי' תרצ"ה סק"ו וסקי"א, שכששלח לאדם חשוב אין המקבל יוצא י"ח בהנאתו של המשלח, שעכ"פ אין כאן אלא הנאה בלי אכילה.

לענו"ס. בספר שערים מצויינים בהלכה ח"ג סי' קמ"ב ס"ק ג' מביא בשם שו"ת בית יצחק (ח"ב יו"ד סי' קמ"ב) שנוקט דגוי אינו בכלל רעהו ואדרבא מצוה להתרחק ממנו.

הפמ"ג באשל אברהם סי' תרצ"ה ס"ק י"א מסתפק האם עבד כנעני בכלל רעהו במשלוח מנות, ומביא שם בשם הרא"ם (שמות כ"ז כ') דעבד כנעני בכלל רעהו הוא.

יא. האם יצא ידי המצוה כשהמקבל מחל.

כתב הרמ"א בסי' תרצ"ה סעיף ד': ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא. וכתב על דבריו בפרי חדש שם בס"ק ד': תימה דזה מנין לו, עכ"ל.

והנה כתב בקרבן נתנאל, פ"ק דמגילה סימן ז' אות ט': ואם שלח לרעהו והוא אינו רוצה לקבל או מוחל לו יצא. כ"כ רמ"א בהג"ה ס"ס תרצ"ה. וכתב עליו פרי חדש תימה דזה מנין לו. ובד"מ לקח דין זה ממחר"י ברי"ן. והביא ראיה לדבריו ממס' נדרים דף ס"ג. האומר לחבירו קונם אם אין אתה בא ונוטל לבנך כור א' של חיטין ושתי חביות של יין הרי זה יכול להפר נדרו שלא ע"פ חכם ויאמר לו כלום אמרת אלא מפני כבודי זהו כבודי וכתב הרשב"א הטעם דבקיום המעשה שייך

למימר הריני כאילו התקבלתי שאפי' היה מקבל ממנו היה יכול להחזיר לו. א"כ מעכשיו יכול לומר לו הריני כאילו נתקבלתי והחזרתיו דאפוכי מטרתא ל"ל. וה"ט שייך גבי משלוח מנות נמי. ועי' שו"ת בית יעקב סי' קס"ד, עכ"ל.

ואכן על דברי הרמ"א הנ"ל "או מוחל לו", כ' המשנה ברורה שם בס"ק כ"ג וז"ל: ר"ל שאומר הריני כאלו התקבלתי.

על דברי הקרב"ן הנ"ל כתב בשו"ת חת"ס (או"ח) סי' קצ"ו: ואני אומר לא עיין הגאון במ"ש הר"ן בשם הירושלמי שם כ"ד ע"א דמיירי בסתם ופליגי ר"מ ורבנן אי כוונת הנותן לכבוד עצמו או לכבוד המקבל אבל אי כוונת הנותן לכבוד עצמו לא מהני באומר הריני כאילו התקבלתי וא"כ יפה כתב הפר"ח מנ"ל לרמ"א דכוונת מתקני משלוח מנות היינו מרדכי וב"ד אי היה לצורך המשלח או לצורך מי שנשלח לו.

בשו"ת תורה לשמה או"ח שאלה קפ"ח כתב בסו"ד וז"ל: והנה מפסק הרמ"א ז"ל שפסק בש"ע בהגהה סי' תרצ"ה דאם שלח מנות לרעהו ואינו רוצה לקבלו או מוחל לו יצא משמע דס"ל כטעם הרב מנות הלוי ז"ל יען דלפי טעם של הרב תרומת הדשן ז"ל למה יצא, עכ"ל. ואכן כדבריו אלה כ' החת"ס בתשובתו הנ"ל, וז"ל: בתה"ד כ' כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחות אולי לא יספיק לו סעודתו הרי חבירו מסייעו ע"ש וי"ל אפי' אית לי טובא מ"מ תיקנו כך שלא לבייש מי שאין לו, כבסוף מס' תענית, וא"כ כשם שאם באמת אין לו די ספוקו אינו במחילתו כלום אלא אפי' אית לי מ"מ לא ימחול משום

שלא לבייש. אך בס' מנות הלוי כ' כו' להרבות השלום
והריעות כו' א"כ י"ל כיון ששלח והראה חיבתו אעפ"י
שזה מוחל לו כבר יי"ח ויפה כ' פר"ח מנ"ל למהר"י
ברי"ן ולרמ"א שכ' משמו להכריע בזה.

הוספה

האם יוצא האב כששולח לבניו.

כתב לי על כך הגאון הרב אליהו כץ שליט"א, רבה של באר שבע, וז"ל: אם הם אינם על שולחנו פשיטא שדינם כדין כל אחר ונכנסים בכלל "איש לרעהו". בניס קטנים והם סמוכים על שולחן אביהם ושולח להם מנות כרגיל למחיתם אין זה בכלל "ומשלוח מנות".

האם יוצא בעל השולח לאשתו.

כתב לי הגאון הנ"ל דנראה לו שיוצא. והאריך מפסוקים ומקורות רבים שאשה ואיש נקראים "רע" זל"ז. ⁽¹⁾ ואע"ג דבכ"מ אמרינן אשתו כגופו, מ"מ כתב לי דאין זה שייך לדין משלוח מנות.

(1) א. לא יעלה על הדעת שאשתו אינה בכלל "ואהבת לרעך כמוך".

(ויקרא י"ט, י"ח)

ב. ביבמות לז ב דרש ר' אליעזר בן יעקב את הפסוק "אל תחרש על רעך רעה" (משלי ג') על הנושא אשה ודעתו לגרשה.

ג. בקדושין מא א איתא: א"ר יהודה אמר רב אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, ע"כ. והביא לכך ראיה מן הפסוק "ואהבת לרעך כמוך". (ויקרא י"ט, י"ח)

ד. בספר "מושב זקנים" על התורה, מרבתינו בעלי התוספות, בעמ' ש"נ כ' וז"ל: ואהבת לרעך כמוך זו אשתו שצריך לאהוב אשתו כגופו.

(2) יש מי שעורר- הא קי"ל דמה שקנתה אשה קנה בעלה, וא"כ מדוע זה מועיל אם שולח לה משלוח מנות, הרי קונה זאת בחזרה. ותירץ ע"פ מה דאיתא במס' ב"ב נא ב: אמר רבא הלכתא המוכר שדה לאשתו לא קנתה והבעל אוכל פירות **במתנה קנתה ואין הבעל אוכל פירות** ומשלוח מנות הוא בגדר מתנה, וממילא אין לבעל כלום במתנתה זו.

ה. גדולי ישראל הבינו בברכת אירוסין את הביטוי "רעים האהובים" שהכוונה לבעל ולאשתו. ועי' בספר רוח חיים למהר"ח מוואלוז'ין, על פרקי אבות פ"ו מ"א בד"ה "נקרא רע אהוב" כתב וז"ל: בברכת אירוסין נאמר שמח תשמח רעים האהובים היינו שכל אחד יהי' נאהב מהשני.

ו. ועי' עוד בהושע פ"ג פסוק א' מ"ש בתרגום ובמפרשים על המילים "אשה אהובת רע". והביא עוד פסוקים, ואמכ"ל.

(2) א. מ"ש בברכות כד א דאשתו כגופו, הוא לענין הרהור ומחשבה בשעת ק"ש- ואינו נוגע לענין משלו"מ.

ב. מ"ש בכתובות סו א "אשתו גופיה הואי", הוא לענין בושתה, דכשמביישים אותה גם הבעל מתבייש, אך אין זה נוגע לדין משלו"מ.

ג. מ"ש בתוס' בגיטין מה א ד"ה "דלא ליגרבו ולייתו" בתוך דבריהם: שאני אשתו דהויא כגופו יותר מבתו, עכ"ל. כוונתם דווקא לענין לפדותה מן השבי דלענין זה צערה כצערך וכל אשר לו יתן בעד נפשו.

ד. מ"ש בבכורות לה ב דאשתו כגופו, הוא לענין עדות, דיותר חשודה להעיד לטובתו, ואין הכוונה שהיא כגופו ממש אלא רק לענין חשדא.

"ושמו מרדכי". הרשעים קודמים לשמן
... אבל הצדיקים שמן קודם להם...
"ושמו מרדכי", לפי שדומין לבוראן,
דכתיב: ושמי ה' לא נודעתי להם. למה
נקרא שמו יהודי, והלא ימיני הוא? לפי
שייחד שמו של הקב"ה כנגד באי עולם.

(אסתר רבה ו, ב)

(איש יהודי) "היה". א"ר יוחנן, כל מי
שנאמר בו "היה". הוא תחילתו, הוא
סופו. "ושמו מרדכי", מה מר, ראש לכל
הבשמים, אף מרדכי ראש לצדיקים
בדורו.

(אסתר רבה ו, ג)

א"ל הקב"ה, אתה דרשת שלום נפש
אחת, "לדעת את שלום אסתר". חייך,
סופך לדרוש שלום אומה שלימה, הה"ד:
דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו.

(אסתר רבה ו, ח)

ר' תנחומא בשם רבנן אמר, ג' דברים
גזרו ב"ד של מטה, והסכימו עמהם ב"ד
של מעלה. ואלו הן... ומגלת אסתר...
מנין? ר' ירמיה בשר"ש בר יצחק, מה
עשו מרדכי ואסתר? כתבו אגרות ושלחו
לכל בני הגולה, ואמרו, מקבלים אתם
עליכם להיות עושים את שני הימים
האלה? שלחו ואמרו, לא דיינו צרותיו של
המן, אלא שאתם מטריחים עלינו לעשות
שני הימים האלה? ואמרו להם, אם מדבר
זה אתם מתייראים, והרי היא כתובה בין
הכרכים... עד שהאיר הקב"ה עיניהם,
ומצאו אותה כתובה בתורה, ובנביאים,
ובכתובים... המגילה הזאת אין נאמרה
מפי ב"ד, מסיני נאמרה, אלא שאין
מוקדם ומאוחר בתורה. ומנין שהסכים
הקב"ה עליהם? רב אמר: קיימו וקבלו
היהודים לא כתיב, "וקבל", רבן של
יהודים קבל.

(ר"ר ד, ז [ה]; תנחומא ויחי ז)